

„Túlzás lenne az 1956. október–novemberi eseményeket háborús cselekményeknek nyilvánítani...”^[1]

Sebesültek és halottak 1956-ban

„Budapest elhaltak számát pontosan megállapítani nem lehet, mert a halottakat a harcok folyamán nem lehetett kiszállítani [a] temetőbe, így kényszerből szembélyekről. A Hadtörténelmi Levéltár egészségügyi iratai között azonban katonai és polgári kórházak részletes jelentéseinek sora található, amelyek október 23. – november 21-ig a harcokban elesett és temetőbe kiszállított halottak száma ezerre tehető. Ugyanazon időszakban betegségek következtében elhaltak száma mintegy 1400 volt. November 21-én az eltemetetlenek száma 400-ra tehető.”

Bevezető

Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc eseményeinek történetét már sokan feldolgozták, megírták, elsősorban a politikatörténetre koncentráva. Alig akad azonban olyan munka, amely szociális és egészségügyi szempontból közelítene a témához. Forrásközlésünk célja elsősorban az, hogy ráirányítsa a figyelmet az 1956-os forradalom történetének egy kevésbé feldolgozott részére, az egészségügyben dolgozó orvosokra, ápolókra, kórházakra és klinikákra.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található Egészségügyi Minisztérium iratanyaga sok olyan eredeti forrást őriz, amelyek fontos dokumentumokat őriznek hazánk szociális- és egészségügyére vonatkozóan. E dokumentumok között az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakára alig találunk iratokat. Az egészségügyi miniszterek, miniszterhelyettesek, illetve országos hatáskörű szervek iratanyagában az alapos kutatómunka során *véletlenül* azonban előkerülhetnek olyan fontos és érdekes források, amelyek értékes adatokat tartalmaznak az 1956-os forradalom harci cselekményei során megsérült és elhalálozott személyekről. A Hadtörténelmi Levéltár egészségügyi iratai között azonban katonai és polgári kórházak részletes jelentéseinek sora található, amelyek révén, ha nem is teljes egészében és minden részletében, de kibontakozik előttünk az 1956-os forradalom fővárosi és vidéki eseményeinek számos mozzanata, amelyek új információkkal egészítik ki eddigi ismereteinket. A Politikatörténelmi és Szakszervezeti Levéltárban, valamint Budapest Főváros Levéltárában iratanyagában viszont a témával kapcsolatban csak szórványos adatokra bukkantunk.

Mielőtt a korabeli dokumentumok elemzését vennénk szemügyre, néhány gondolatban vázoljuk a forradalom előtti egészségügy helyzetét. Az 1956. október 23-án kirobbant forradalom az egészségügyet a második világháború óta először, új helyzet elé állította, hiszen intézményrendszere a háborús károk helyreállítása óta eltelt közel egy évtizedben szinte semmit sem fejlődött. Nem építettek új kórházakat, nem fejlesztették az egészségügyi műszerparkot, az infrastruktúrát, az orvostársadalmat elzárta a külvilágtól, a személyzeti politikában pedig előtérbe került a kontraszelekción. Igaz, jelentős változások is történtek, hiszen megváltoztatták az 1945 előtti jól működő több-biztosítós társadalombiztosítási rendszerét, államosították a kórházakat, gyógyszerárakat, mindenre kiterjedő szociálpolitikát folytattak a szociális gondoskodás átfogó rendszerének kialakításával. A kormány hangzatos jelszavaival és ígéreteivel ellentétben az ország közegészségügye, gyógyszerellátása és orvospképzése siralmas állapotban volt. Elhanyagolták az egészségügyi ellátást, törvénytelenégeket követtek el neves orvosok ellen, visszaélések történtek a kutatásokkal kapcsolatban, a szülőkörű, ostoba és elfogult importpolitika pedig lehetetlenné tette a modern nyugati gyógyszerek behozatalát. Ugyanakkor *elitkórházakat* hoztak létre, amelyeknek mindennemű szükségletét kielégítették, míg sok más kórház - köztük az egyetemi klinikák is - ellátásban és műszerben hiányt szenvedtek.

A Népszava 1956. október 23-án megjelent számában *Az egészségügy legégetőbb problémái és az egészségügyi dolgozók rehabilitációja* című cikkében az orvos-egészségügyi szakszervezet kibővített elnökségi ülésén Román József egészségügyi miniszter elemezte az egészségügy helyzetét és javaslatokat tett megoldásukra. A cikk tudósítása a résztvevő egészségügyi dolgozók véleményét is ismertette. Eszerint: tisztázatlan az egészségügy helyzete a népgazdaságban, hiszen az elmúlt időszak politikája és gazdasági hibái következtében háttérbe szorult a dolgozók növekvő egészségügyi igényeinek kielégítése, az egészségügy tervszerű, a népgazdaság egyéb ágazataival arányos fejlesztése. Veszélybe került a nagy múltú, nemzetközi viszonylatban is elismert magyar orvostudomány jövője. Az egészségügyben is kialakult a túlzott centralizmus és bürokrácia, ami gátolta az adott anyagi feltételek felhasználását. Mindez súlyosan hatott a dolgozók egészségügyi ellátására, az egészségügyi dolgozók élet- és munkakörülményeire. A fenti hibák következménye volt a kórházi ágyak számának elégtelensége, a rendelőintézetek és körzeti orvosi rendelői zsúfoltsága, a dolgozók elégedetlensége. Egyre sürgetőbb kérdésként jelentkezett az egészségügyi dolgozók bérezésének, élet- és munkakörülményeinek javítására vonatkozó intézkedések mielőbbi meghozatala. Ezek a gondok és megoldatlan problémák is hozzájárultak ahhoz, hogy az 1956-os események váratlanul és felkészületlenül érték a magyar kórházakat, klinikákat, hiszen sem személyi, sem anyagi téren nem voltak felkészülve a háborús helyzethez hasonló sebesültáradatra. Ez megmutatkozott abban is, hogy a harcok kezdetén a kapkodás volt a jellemző, s idő kellett, amíg a kórházak helyzete konszolidálódott, ellátásuk javult, ami lehetőséget teremtett arra, hogy megbirkózzanak az előttük álló, előre nem látott feladatokkal. A kezdeti nehézségeken túljutva azonban a kórházak hivatásuk magaslatán álltak és példát mutattak helytállásból.

Forrásközlésünk olyan eredeti levéltári dokumentumokat közöl a főváros polgári és katonai kórházainak 1956. október 23-tól november 4-ig, illetve néhány forrás esetében a november 4-ét követő időszakáról, amelyek eddig ismeretlenek voltak. A kórházi jelentések többsége átfogó képet nyújt az akkori kórházi viszonyokról, ezért is egyedülállóak a korabeli magyar történelem forrásainak közegeiben. A források sajátosságából következik, hogy a jelentések a kórházak, klinikák és rendelőintézetek forradalom alatti életének egészét érintik, ezért nem túlzunk, ha azt állítjuk, hogy kivételes értékűek, mert azok a mindennapi élet sok olyan vetületére vetnek fényt, amelyekről eddig más dokumentumokból nem szerezhettünk tudomást. A jelentésekből nem csupán a kórházak életének mindennapi nehézségeit, ellátási gondjait ismerhetjük meg, hanem mindazokat a tanulságokat, amelyek révén a magyar egészségügy helyt tudott állni a forradalom napjaiban. Csak példaként említhetjük, hogy az Egészségügyi Minisztérium, az Országos Mentőszolgálat és a Vérellátó Központ miként oldotta meg a váratlanul fellépő, előre nem látott feladatokat a sebesültek felderítése, kórházba szállítása és elhelyezése, valamint a gyógyító- és betegellátó munka terén. A források tájékoztatnak a kórházak személyi problémáiról, ellentéteiről, képet kaphatunk a főváros közegészségügyi- és járványügyi helyzetéről, a betegrendelések megszervezéséről, a vérellátás gondjairól vagy az óvórendszabályok alkalmazásáról. De sebesülhetünk mindazokkal a negatív és a gyógyító munkát hátráltató körülményekkel is, amelyek nagymértékben befolyásolták, vagy gátolták a kórházak munkáját, ugyanakkor tanúi lehetünk a kórházak egymás közötti összefogásának, az emberi áldozatvállalás szép példáinak.

A bemutatott forrásoknál a polgári kórházak esetében feltételezzük, hogy jelentéseiket az Egészségügyi Minisztérium felkérésére, míg a katonai kórházak jelentéseit a Honvéd Vezérkar Főnökönek 2/1956. számú rendeletére készítették, általában titkos jelzéssel. Sem az Egészségügyi Minisztérium, sem a Honvéd Vezérkar fenti utasítását nem sikerült felkutatnunk. A jelentésekből megállapíthatjuk, hogy azok készítésének szempontjait előre meghatározták, mivel ugyanazokat a témaköröket érintik, így mind a polgári, mind pedig a katonai kórházak beszámolnak a kórházak gépkocsival való ellátottságáról, a kórházi férőhelyekről, az élelmiszerellátásról, a sebesültek beszállításának, fogadásának, elhelyezésének és más kórházakba való átirányításának problémáiról. Külön foglalkoznak a betegfelvételi adminisztrációval, a kórházépületeket ért károkkal, a víz-, villany- és gázszolgáltatással, a gyógyszer-, kötszer- és vérellátással, a lakosság és a vöröskereszt segítségadásával, a sebesültek és halottak létszámával, amelyet naponta statisztikaszzerűen elkészítettek, valamint a légóintézkedésekkel. A katonai kórházak külön kitérnek a politikai hangulat jellemzésére, érintik az előjárókkal, a szovjet és egyéb katonai szervekkel való kapcsolatot, valamint értékelik, hogy milyen harcászati és szervezési tapasztalatokat vonhatnak le a forradalmi eseményekből, hiszen véleményük szerint: „Túlzás lenne az 1956. október–novemberi eseményeket háborús cselekményeknek nyilvánítani, mégis volt azokban sok olyan vonatkozás, amelyből háborúban is értékesíthető tapasztalatokat vonhat le egy katonai egészségügyi intézmény.”

A polgári kórházak jelentéseinek készítőire csak néhány forrásban találunk utalást, hiszen nem jelölték meg azok készítőit, azonban feltételezhetjük, hogy a kórházigazgató főorvosok készítették azokat, de előfordult, mint például a Margit kórház esetében is, hogy a kórház három orvosával folytatott személyes megbeszélés alapján készült a jelentés. A polgári kórházaknál nem jelzik, hogy kinek a megbízásából írták összesítő beszámolóikat, de - mint említettük - az Egészségügyi Minisztérium vagy a Honvéd Vezérkar utasítását hajtották végre. A katonai kórházak jelentéseinek írói többnyire a kórházparancsnokok voltak, de előfordult, hogy magas rangú orvos-katonatisztek (őrnagy, alezredes) álló bizottság jegyezte ezeket. Az eredeti példányon megjelölték, hogy hány példányban készült, ki készítette és gépelte, valamint ki kapta. Általában két példányban készült, amelyből egyik példány a címzetté, másik példány pedig az irattáré lett.

A jelentések egy részét egyes személyek hiányos feljegyzései, illetve emlékezései alapján állították össze, így időbeli, esetleg kisebb ténybeli tévedések is bekerülhettek. Minden szerző igyekezett a tényeknek megfelelő és megbízható adatokat összegyűjteni és összeállítani. Többen jelezték, hogy milyen problémákkal szembesültek a jelentés elkészítésénél, hiszen „Nagyon nehéz egy ilyen nyolcoldalt és eseménydús időszakban történelmileg hűen rögzíteni, amidőn nincs még meg a szükséges távlat hozzá.” Mindebből következik, hogy a jelentések készítésére közvetlenül a forradalom alatt vagy pedig már a forradalom után került sor. A források egy része dátum nélküli, de tartalmuknál fogva feltételezhetjük, hogy azok 1956. november 4-e után készültek, és elsősorban azokra a budapesti kórházakra, klinikákra és rendelőintézetekre koncentrálnak, amelyek a forradalmi harcok közvetlen közelében helyezkedtek el, vagy attól távol voltak ugyan, de elegendő férőhellyel rendelkeztek ahhoz, hogy a túlszűfolt kórházak sérültjeit fogadni tudják.

A jelentések készítőit a forradalom napjaiban olyan nagymennyiségű információ-áradat érte, amelyeknek hitelességét az események egymást követő gyorsaságában és forgatagában nem mindig tudták ellenőrizni, így felhasználásuk a tévedés lehetőségét is magában hordozta. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a dokumentumok szerzői közvetlenül is átértékelték a forradalom eseményeit, így a beszámolók objektivitását, hangvételét befolyásolták az általuk látottak, hallottak és politikai meggyőződésük. Többségüket azonban hitelesnek és reálisnak kell elfogadnunk, különösen a katonai kórházak esetében. Utóbbiak általában naplószerű jelentéseket írtak, míg a polgári kórházak nem minden szempontra tértek ki egységesen, így hosszúság és tartalom tekintetében nagymértékben eltértek egymástól. A polgári kórházaknál előfordultak több oldalas jelentések, de voltak féloldalasak is. Néha kissé szépitettek, kozmetikázták a helyzetet, máskor pedig szűkszavúan csak a konkrétumokat említették, ennek ellenére megállapítható, hogy tükrözték az akkori helyzetet.

Az alábbiakban közölt iratok lényegében a fővárosi kórházak és néhány vidéki kórház 1956-os forradalom alatti életét mutatják be. A forrásközlést öt fejezetre tagoltuk. A dokumentumok első részében Babics Antal egészségügyi miniszter intézkedéseivel ismerkedhetünk meg, a második részben a forradalom alatti közegészségügyi és járványügyi helyzetről tájékozódhatunk. A harmadik fejezet konkrét statisztikai adatok alapján kimutatásokat közöl a fővárosi kórházakba szállított polgári és katonai sérültekről és halottakról. A forrásközlés legnagyobb részét a negyedik fejezet alkotja, amely a legfontosabb forráscsoportot, a polgári kórházak, klinikák és rendelőintézetek, valamint az Országos Mentőszolgálat összesített jelentéseit közli, míg az utolsó, ötödik fejezet három budapesti és három vidéki katonai kórház, valamint az Egészségügyi Szolgálat értékelő beszámolóját ismerteti.

Az első forráscsoportban a Nagy Imre kormány 1956. október 26-án kinevezett egészségügyi minisztere, Babics Antal orvosprofesszor két, 1956. november 1-jén kiadott intézkedésével ismerkedhetünk meg. Az új egészségügyi miniszter - elsősorban a harcok miatt - mindössze kétszer tudott bemenni hivatalába. Az egyik ilyen alkalom 1956. november 1-jén volt, ekkor két ügyben intézkedett. Az elsőt a Minisztérium valamennyi dolgozóját, a másodikban pedig a Minisztérium közvetlen felügyelete alá tartozó valamennyi intézményt tájékoztatta arról, hogy 1956. október 31-én létrehozta és megválasztotta az Egészségügyi Minisztérium Ideiglenes Forradalmi Tanácsát. Kérte a minisztériumi és egészségügyi dolgozókat, hogy gondoskodjanak a harcok következtében sérültek *leggondosabb egészségügyi ellátásáról*, valamint a lakosság egészségügyi ellátásának folyamatos megszervezéséről. Felhívta a dolgozók figyelmét az egészségügyi ütközések megtartására, az épületkárok helyreállítására és az egészségügyi intézmények működésének zavartalan biztosítására. Végül jelezte, hogy a *rendkívüli események következtében szükségessé váló feladatok végrehajtásához szükséges további intézkedéseket* folyamatosan fogja kiadni. Ma már tudjuk, hogy további intézkedéseinek kiadására - a szovjet csapatok bevonulása miatt - már nem kerülhetett sor. **(Lásd a I/1-2. számú forrást!)**

A források második része a forradalom alatti közegészségügyi és járványügyi helyzetet mutatja be. Itt is két dokumentumot közlünk. A két dátum és aláírás nélküli iratot az Egészségügyi Minisztérium adta ki, feltételezhetően 1956. november 4-e után. Az első forrás tanúsága szerint az Egészségügyi Minisztérium elsőrendű feladatának tartotta a járványveszély elhárítását. Ennek érdekében a napilapok hasábjain tájékoztatást adott a közegészségügyi helyzetről, és kérte a főváros lakosságának együttműködését és öntevékeny segítségét a szeméti és hulladék eltakarításában, valamint azt, hogy a karhatalmi szervek ne akadályozzák a Köztisztasági Vállalat munkáját. **(Lásd a II/1. számú forrást!)** A második forrás elemzi a főváros közegészségügyi- és járványügyi helyzetét. Annak ellenére, hogy nincs járvány a fővárosban, szükséges a legszigorúbb előírások betartása, így a köztisztaság megőrzése mellett nagy hangsúlyt kell fektetni az egyéni tisztaság követelményeinek szigorú betartására is. Ennek érdekében megnyitották a főváros közfürdőit, és amennyiben igény jelentkezik, szükségfűrdőket is kijelöltek több kerületben. A jelentés megállapította, hogy a főváros járványügyi helyzete kielégítő, hiszen a fertőző betegségek nem haladják meg a szokásos előfordulási szintet, vagy lényegesen kisebb számban fordulnak elő. **(Lásd a II/2. számú forrást!)**

A forrásközlésünk harmadik fejezetében konkrét statisztikai adatok alapján kimutatásokat közlünk a fővárosi kórházakba szállított polgári és katonai sérültekről és halottakról. A források bemutatása előtt - úgy véljük - szükséges leszögezni, hogy ma még lehetetlen egyértelműen állást foglalni mind a sebesültek, mind pedig a halottak pontos számát illetően, hiszen az egymásnak ellentmondó statisztikai adatokból rendkívül nehéz kihámozni a valós adatokat. Véleményünk szerint a pontosabb számok érdekében szelesebb körű leltári kutatásokat kell folytatni. Az iratok között kilenc forrást jelentetünk meg, ezekből négy a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, öt pedig a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltár anyagában található. A dokumentumok közül a budapesti kórházakba felvett sérültek és ellátott sebesültek számát naponkénti és kórházi bontásban, összesített adatokat közölnek a halottakról, a katonai kórházak pedig tájékoztatnak a budapesti katonai sérültek és elhaltak adatairól, továbbá arról, hogy a sebesült szovjet katonákat mely kórházakban helyezték el. **(Lásd a III/1-9. számú forrásokat!)**

A Kádár kormány 1957-ben kiadott Fehér Könyve szerint 11 milliárd Ft volt a veszteség és anyagi kár, ebből egy milliárdot okozott a rombolás. Akárcsak az anyagi károk nagysága, az áldozatok és sebesültek száma is jelentékeny volt. A forradalom alatti veszteségekről és károkról kiadott hivatalos magyar adatok lehetővé teszik ezek felbecsülését.

A Központi Statisztikai Hivatal folyóirata, a *Statisztikai Szemle* 1990. októberi számában közölte az *Eltűnt statisztikák nyomában* című reprint-rovatában az egykor „Szigorúan bizalmas”-nak minősített jelentések közül az egyik legérdekesebbet: *Az október 23-i és az azt követő eseményekkel kapcsolatos sérülések és halálozások* című kiadványt. A fűzet mindössze húsz oldal terjedelmű, és 1957. május 15-én adták ki, 100 példányban. A jelentés szerint „Az állami egészségügyi szolgálat 1956. október 23-tól az év végéig (tehát 1956. december 31-ig) közel 20 000 harci cselekmény következtében megsérült személyt részletesen kezelt. Az ellátott sebesülteknek 61%-a kórházi ápolásra szoruló fekvőbeteg volt. A kórházban ápoltak 8%-a meghalt.” A jelentés vizsgálta a halálozások területi alakulását, amely szerint az 1956. október 23. és 1957. január 16. közötti időszakban „az október 23-ai és az azt követő eseményekkel kapcsolatban” Budapesten 1945, vidéken 557 volt az elhunytak száma.

Ez az adat - eltéréssel ugyan, és figyelembe véve a különböző időhatárokat - összehasonlítható egy, az Egészségügyi Minisztérium, Drexler Miklós miniszterhelyettes iratai között fellelt dokumentum számaival. Vilmon Gyula miniszterhelyettes 1956. november 23-án keltezte, a halottakról készített összesítő jelentés szerint - a Kerepesi úti temető igazgatóságától 1956. november 21-én kapott tájékoztatás alapján - október 23-tól november 21-ig csak Budapesten a harcokban elesett és temetőbe kiszállított halottak száma ezerre tehető, a még eltemetetlen halottak száma kb. 400 fő (1400 a természetes módon elhunytak száma). **(Lásd a III/2. számú forrást!)**

Ha ezeket az adatokat összevetjük egy - a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltárban őrzött - a Belügyminisztérium Országos Rendőrkapitányságának 1957. december 8-án készített kimutatásával, akkor a fővárosi kórházak, klinikák, rendelőintézetek, valamint az ideiglenesen berendezett vöröskereszt intézmények és segélyhelyek a tárgyidőszak alatt (vagyis 1956. október 23-tól november 21-ig) 11 449 sebesültet láttak el, ebből meghalt 559 fő. A Fővárosi Temetkezési Vállalat kb. 1200 halottat temetett el. A szám nem végleges, hiszen ehhez a számhoz még hozzávetőleges adatok járulnak, mégpedig a köztereken eltemetettek, akiknek számát 4-500 főre becsülték, és az október 23-tól október 26-ig a temetőben magánszemélyek által eltemetett mintegy 200-300 fő. Vagyis a halottak száma a magasabb becsült adattal 2559 fő, de ha az alacsonyabb becsült számot vesszük alapul, akkor is 2359 fő halt meg 1956. október 23-tól november 21-ig. Ez pedig nem tér el nagymértékben az Egészségügyi Minisztérium által becsült 1400 főtől. **(Lásd a III/6. számú forrást!)**

Egy másik, szintén a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltárból származó kimutatásban a Fővárosi Tanács felügyelete alá tartozó intézetek, a Pest Megyei Tanács kórháza és az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó intézmények, a MÁV kórház, a klinikák, valamint a rendelőintézetek kerületi bontásban közlik az egészségügyi intézményekben ellátott sebesültek és elhaltak adatait. Ezek alapján a budapesti kórházakban, klinikákban és rendelőintézetekben 10 709 sebesültet láttak el, ugyanakkor a kórházakban 344 fő, a Pest megyei Tanács kórházaiban 43 fő, az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó intézményekben 42 fő, a MÁV kórházban 8 fő, a Klinikákon 127 fő, a rendelőintézetekben pedig 43 fő halt meg. Tehát összesen 607 fő halálozott el. Kívívóan magas számadat szerepel a Péterfy Sándor utcai kórháznál, ahol a 280 ellátott sebesültből 121 fő meghalt. Feltételezve, hogy az 1956. december 19-én keltezett összesítés pontos, mégsem vethető össze a korábban tárgyalt forrásokkal, mert nem tudni, hogy hány, a harcokban elhunyt személy nem került kórházba. **(Lásd a III/7. számú forrást!)**

A Statisztikai Szemle közlése alapján - hónapok szerinti bontásban - Budapesten október 23-31. között 757, novemberben pedig 926 fő halt meg a harci cselekmények következtében. Megállapíthatjuk, hogy novemberben sokkal többen haltak meg, mint október 23-31. között, ami arra utal - beleszámítva a kórházi kezelés közben napokkal később elhaltakat is -, hogy a szovjet csapatok november 4-ei támadása után az ellenállás feltételezhetően legalább annyi áldozatot követelt, mint a forradalom mozgalmas októberi napjaiban.

Az 1956. december 23-án az Országos Rendőrkapitányságnak készült jelentés beszámol egy nagy (Péterfy Sándor utcai kórház), egy közepes (Sportkórház) és egy akkor még kis ágylétszámú kórház (Margit kórház) munkájáról, mégpedig a naponként beszállított és ellátott sebesültek számát közölve. Az adatok elemzése alapján arra lehet következtetni, hogy a sebesülések napi száma, mennyisége a helyi harcok hevességétől függött, másrészt azt az általános következtetést vonhatjuk le, hogy a legtöbb sebesülés és halálozás 1956. október 24-én, 25-én és 26-án következett be, ekkor érte el a csúcspontját, majd fokozatosan csökkent. November 5-én, 6-án és 7-én ismét emelkedő tendenciát mutatott a szovjet csapatoknak a forradalmi fegyveres csoportokkal vívott harca miatt, majd ezután, az élet normalizálódásától függően, állandóan csökkent. Már a jelentés is leszögezi, hogy csak hozzávetőleges képet tudnak adni a valóságos helyzetről, mivel a

nyilvántartásokat az októberi zűrzavaros időkben nem vezették pontosan. Másrészt sok könnyű sebesültet nem vettek nyilvántartásba, mivel ők elsősegélynyújtás után elhagyták a kórházakat. Csak a Bakáts téri és a Szövetség utcai kórház közölte az ambulánsan ellátott sebesültek számát is. **(Lásd a III/8. számú forrást!)**

Az Egészségügyi Minisztérium 1956. október 30-án keltezett, nem teljes kimutatása a budapesti kórházakba felvett sérültekről részletes számadatokkal és a gyógykezelés helye szerint mutatja be, hogy az egyes budapesti kórházakban, klinikákon hány személyt láttak el. A kimutatás szerint 3314 főt kezeltek nyolc nap alatt. E kimutatás alapján legtöbb sebesültet a Központi Honvédi Kórházba szállították (407 fő), míg további három kórházba - a 2. számú Sebészeti Klinikára, a Péterfy Sándor utcai kórházba és a Pest megyei Szemmelweis (Rókus) kórházba - megközelítően ugyanannyit, 400-400 főt. **(Lásd a III/1. számú forrást!)**

Nem tudni mi okból, de külön jelezték a sebesült szovjet katonák kórházi elhelyezését is. Kezdetben a katonai kórházakba vitték, de miután ezek megteltek, a polgári kórházak is fogadták őket (a MÁV, a VIII. kerületi Alföldi utcai, a János kórház, valamint a Sebészeti Továbbképző Klinika). **(Lásd a III/5. számú forrást!)**

A forrásközlés negyedik részében a polgári kórházak összesítő jelentéseit közöljük. Ezek között az alábbi kórházak szerepelnek: a Margit kórház, a Rókus és a Vas utcai kórház, a MÁV kórház, a Fehér Kereszt kórház, a Péterfy Sándor utcai kórház, a Rabkórház, a Koltói Anna Baleseti kórház, a Bakáts téri kórház, a Kun utcai égsi sebesülési kórház, az 1. sz. Sebészeti Klinika és Szent János kórház, a 2. sz. Sebészeti Klinika, az Amerikai úti Idegsebészeti Klinika, a Szabolcs utcai Orvostovábbképző Intézet, a Szövetség utcai Kórház és Rendelőintézet és a Trefort utcai SZTK rendelő, **(Lásd a IV/1-15. számú forrásokat!)**, de itt mutatjuk be az Országos Mentőszolgálat működését a harcok alatt **(Lásd a IV/16. számú forrást!)**, valamint Drexler Miklós miniszterhelyettesnek, az egészségügy helyzetéről készített jelentését is. **(Lásd a IV/17. számú forrást!)**

Az 1956. október 23-án kitört forradalom időszakában a civil és katonai kórházak elsőrendű és legfontosabb feladata a tömegesen érkező sebesültek szakszerű orvosi kezelése, kórházi elhelyezése és ellátása, valamint a fegyelem betartása volt. Ennek érdekében a kórházak ügyeleti szolgálatát megerősítették, megszervezték a kórházak védelmét, több kórházban járőrszolgálatot szerveztek, forradalmi tanácsot választottak, a katonai kórházakban pedig rendkívüli szabályokat léptettek életbe, bár riadót nem rendeltek el. A jelentések többségéből egyértelműen kiderül, hogy az egészségügyi intézményeket a forradalom kirobbanása minden előkészület nélkül, meglepetésszerűen érte, hiszen többségük nem volt felkészülve a váratlan *háborús* helyzetre. Így - elsősorban a férőhelyhiány miatt - a fegyveres harcok első napjaiban sem a katonai, sem pedig a civil kórházak nem tudták a sebesülteket fogadni. A kórházak nagy részében szinte 90%-os volt az ágykihasználás, tehát kevés üres ágyat tudtak rendelkezésre bocsátani. Ebben a helyzetben a katonai kórházak siettek a széthullott polgári egészségügyi szolgálat segítségére, hiszen segítséget nyújtottak a közvetlenül a harcok keretében lévő és túltelített polgári kórházaknak (Rókus kórház, 1. és 2. számú Sebészeti Klinika), a sérültek átszállításában az üres budai kórházakba, valamint a felgyógyult betegek hazajuttatásában. Így a polgári kórházak képessé váltak a nagyszámú sebesült fogadására. Mindezen feladatok mellett a katonai kórházak átvették Budapest déli részének mentőszolgálatát, így tehermentesítették az Országos Mentőszolgálatot, vért, gyógyszert és egyéb egészségügyi anyagokat juttattak azokra a klinikákra, amelyeket a polgári szerven nem mertek vagy nem tudtak megközelíteni a harcok alatt. Ellátták az óvóhelyre tömörült és zsúfoltan elhelyezett lakosság higiénés szolgálatát, tejet juttattak a környező polgári lakosság csecsemőinek, körzeti orvos hiányában pedig segítséget nyújtottak a polgári lakosság egészségügyi ellátásában, még a kórház profilján túlmenően is (pl. császármetszés, AB befejezése stb.). **(Lásd a V/3. számú forrást!)**

Hogy mennyire nem voltak felkészülve a kórházak a váratlan eseményre, bizonyítja az is, hogy a harcok kitörésekor a kórházakban csak a napi szolgálatot ellátó orvosok, ápolók és őrszemélyzet tartózkodott. A kórházak működését szertelelt megnehezítette, hogy a harcok kezdetekor az egészségügyi intézmények személyi állományának kb. egyharmada a közlekedés hiánya miatt nem jelent meg munkahelyén. A város távolabbi részein és a vidéken lakók később jelentkeztek munkahelyükön, bár voltak, akik a hozzájuk legközelebb eső segélyhelyre mentek dolgozni. A hiányokat önként jelentkezett orvosok és polgári személyek pótolták, így tudták csak a kórházak, klinikák működőképességét fenntartani. Külön problémát jelentett, hogy a közlekedési nehézségek és a mozgási korlátozottság (pl. kijárási tilalom) miatt előállt helyzetben a kórházi dolgozók túlnyomó többsége bentlakóvá vált, ezért gondoskodni kellett elhelyezésükről, étellezésükről is.

A személyi állományon kívül a kórházak gépkocsival való ellátása is kívánni valót hagyott maga után. Bár egy részük saját betegszállító gépkocsival rendelkezett, mégis akadtak olyan kórházak, amelyeknek a hordágyon kívül semmilyen szállító eszközük nem volt, így csak a mentőkre hagyatkozhattak, pl. a Margit, a Rókus és a Péterfy Sándor utcai kórházak esetében. A problémákat megoldandó, a Péterfy Sándor utcai kórház környékéről pl. 25 személy- és tehergépkocsi jelentkezett a kórházba szolgálatra. Ők bonyolították le a sebesültszállítást, valamint az étel- és kötszerutánpótlást. Egyes kórházak saját teherautóval rendelkeztek, pl. a Koltói Anna Baleseti Kórház vagy a Szabolcs utcai Orvostovábbképző Intézet, de ezeket sebesültszállításra nem, csak anyag- és élelemezésére használták. **(Lásd a IV/1., 2., 5., 7., 13. számú forrásokat!)** Volt olyan kórház is, amely ugyan rendelkezett saját gépkocsival, de az működésképtelen volt, ekkor is a mentők végezték a sebesültszállítást. A Bakáts téri kórházban pedig a kórház igazgatósága saját személyzetéből és önkéntesekből tízenként hordágyval mentőosztagot szervezett, amely a környékről összeszedte, és beszállította a sebesülteket. **(Lásd a IV/8. számú forrást!)** A Koltói Anna Baleseti kórház a harcok ideje alatt használatra átvett a TEFU-tól két, az Autóbusz Vállalattól egy, a Patyolattól pedig három tehergépkocsit. Három önkéntes személygépkocsi önkéntes mentő személyzettel pedig a harcok egész ideje alatt bonyolította a sebesültszállítást a különböző csatáhegyek és a kórház között. De voltak önkéntes beteghordók is, akik életük kockázatával végezték a mentést. A sebesültek szállítását, a Budát és Pestet összekötő hidak körül zajló harcok, a lövéldözés és a kijárási tilalom rendkívül megnehezítette. A hidakat a harcok alatt lezárták, így a budai oldal mentését az Alkotás utcai mentőszolgálat látta el, ahol segélyhely és műtő is működött. **(Lásd a IV/7. számú forrást!)**

Az Országos Mentőszolgálat a forradalom kitörésének időpontjában - a közölt források alapján - hatvan mentőautóval rendelkezett. A harcok megindulásakor a Fővárosi Autóbuszüzem tíz autóbusszal bocsátott a mentősök rendelkezésére, ugyanis bebizonyosodott, hogy a mentőszolgálat mentőkocsiparkjának és személyi állományának száma elmaradt a hirtelen fellépő igényektől. A mentőállományok elegendő üzemanyagkészlettel rendelkeztek, de ezt kiegészítette az Egészségügyi Minisztérium üzemanyag-kiutalása is. A szállított sebesültek létszámát sem lehet pontosan megállapítani, mivel a kivonulások száma nem volt azonos a sebesültek számával. A harcok alatt a mentők nem vezettek adminisztrációt. A Markó utcai központ egyben mentőkórházként is működött. A mentősök mentették a sebesülteket, közben kapcsolatot teremtettek és információkat szereztek az események menetéről és tájékoztatást adtak a kórházaknak. A harcok alatt elterjedt, hogy a mentősök fegyvert és lőszert szállítanak az ÁVH részére, ezért sokszor tüzet nyitottak a mentőkocsikra. Több kocsi összetörték, többbe belelőttek, mások megsérültek vagy találatot kaptak. Ezzel a megfoghatkozott gépkocsiparkkal már nem tudtak eleget tenni minden hívásnak. Előfordult, hogy géppisztolysorozat engedte a szállító mentőkocsiba, közben számos polgári és fegyvertelen személyt megsebesítettek. A mentőorvosok közül sokan megsérültek, többen meghaltak. **(Lásd a IV/16. számú forrást!)**

Az állandóan érkező és súlyos sebesültek elhelyezése miatt a kórházban igazgatói kétsédelem nélkül intézkedéseket hoztak a helyzet megoldására. Megkezdtek a műtők és sebészeti osztályok kiürítését, a betegek közül azokat, akiknek állapota ezt megengedte, hazaküldték, a további gyógykezelésre szorulókat pedig más osztályokra, pl. ideg- és elmeosztályra helyezték át. A kórházak főbejáratainál ún. *átvevő-elosztó részleget* állítottak fel, hogy a beérkező sebesültek kórházi felvételi teendői alól a működő osztályokat és a műtőket tehermentesítsék. A felvételi részlegről sebesültszállítók hordták fel a sebesülteket a sebészeti osztályra. Rendbe hozták a pincéket, megkezdtek a légfűtőberendezések ellenőrzését.

A harcok megindulásakor az első sebesülteket már október 23-án, az éjszaka folyamán jelentkeztek. A polgári kórházak összesítő jelentései szerint a Rádió körüli harcok legelső sebesültjeit a Trefort utcai SZTK rendelőbe szállították, mint legközelebbi köztözhelyre. Bár a rendelőintézet nem rendelkezett kórházi berendezéssel, és a harcok alatt a sebesültek befogadására és elhelyezésére csak szükség esetén volt alkalmas, jelentősége mégis nagy volt, mivel alig 50 méter távolságra feküdt a Rádió Bródy Sándor utcai épületétől. Október 23-án és 24-én a sebesültek száma a rendelőintézetben az ezer főt is meghaladta. A Rádió körüli harcok további sérültjeit már este 8 órakor beszállították a Rádióhoz legközelebb eső Vas utcai (Balassa János) kórházba, a harcok kiterjedésével 21 órakor a Rókus kórházba, 21.30-kor pedig az István kórházba, majd 22 órakor a Péterfy Sándor utcai kórház is fogadta a sérülteket. 22.30-kor a Baross utcai 2. számú Sebészeti Klinikára is kerültek lött sebbel sérültek. A Kilián-laktanya sebesültjeinek egy részét 23 órakor az Üllői úti 1. sz. Sebészeti Klinikára vitték. Ez a klinika fekvésénél fogva a legvéresebb harcok középpontjába került. A súlyos sebesülteket mentővel vagy hordágyon szállították, a könnyebb sérültek egy része gyalog vagy segítségül kereste fel a kórházakat, másokat magán-gépkocsikon vagy oldalkocsis motorkerékpárokon vittek. **(Lásd a IV/2., 5., 10., 11., 15. számú forrásokat!)**

Október 24-én a kora reggeli órákban a többi kórház, köztük a MÁV kórház is fogadta a sérülteket. A Tüzoltó utcai Fehér Kereszt kórház is a harci események tüzebe került, mivel közvetlenül a Kilián-laktanya háta mögött helyezkedett el. A laktanyából nem szállítottak kórházba sebesülteket, mivel a Kilián-laktanyában önálló köztözhely- és segélyhely, valamint műtő működött. A sérültek elsősorban a Nagykörút-Üllői úti harcokból kerültek ki. A kórház, elsősorban, mint köztözhely működött, mivel kis befogadóképessége miatt minden férőhelyet igénybe vettek, és mint germekekórház, ágyaik sem voltak alkalmasak felnőtt betegek, illetve sebesültek fogadására. A Szövetség utcai kórházba 24-én indult meg a sebesültáradat. A kórház saját gépkocsikon oldotta meg a sebesültek beszállítását, akik a Mosonyi utcában, a Köztársaság téren, majd a Corvin közli harcokban sérültek meg. **(Lásd a IV/3., 4., 14. számú forrásokat!)**

Október 25-én a Parlament előtti harcok során a Szabolcs utcai kórházba mintegy 45-50 főt szállítottak be. **(Lásd a IV/13. számú forrást!)**

Október 23-tól november 4-ig szinte naponta emelkedett a kórházakba felvett sebesültek létszáma. Többségük elsősorban végtagsérült volt, de gyakori volt a láb- és a haslövés. A könnyebben sérültek ellátásuk után elhagyták a kórházat, vagy pedig nem töltöttek egy éjszakánál többet ott. Előfordult, hogy a kötézés után a betegek megszöktek a kórházból, de akadtak olyanok is, akik nem az utcai harcokban, hanem saját lakásaik ablakaiban sérültek meg.

Az Amerikai úti Idegsebészeti Klinika speciális helyzetben volt, mivel a klinika távol esett a harcok színhelyétől, így a sebesültszállítás a közlekedés hiánya miatt nehézségekbe ütközött, és az idegsebészetre a harcok alatt kizárólag fej- vagy gerincműtésekkel kerültek emberek, más sérültet nem is vittek a klinikára. Több kórházra az ambuláns kezelést zavartalanul működött, mint pl. az Idegsebészeti Klinikán vagy a János kórházban. **(Lásd a IV/12. számú forrást!)**

Érdekeségként kell megemlítenünk, hogy a budai várbeli barlangrendszer Szikla kórházát is megnyitották a sebesültek előtt. Egy 1956. október 30-án keltezett, nem teljes kimutatás szerint a Lovas utcai Szikla kórházba 35 sérültet szállítottak. A kórháznak saját sebesültszállító autóbúsa volt, amely nemcsak sebesülteket szállított, hanem kötszert, orvosságot és élelmet is vitt a harcok színhelyén a pincében élő lakosságnak. **(Lásd a IV/13. számú forrást!)**

A sebesültek ellátása terén is azonnali, gyors intézkedések születtek. A sebészeti műtöket készenlétbe helyezték, a kórházakat alkalmassá tették a nagy mennyiségű sebesült fogadására. A betegellátás terén a kórházak ragaszkodtak a genfi konvenciók betartásához és elláttak mindenkit, tekintet nélkül arra, hogy melyik oldalról jött. Ezt mutatja a sebesültek megoszlása is, mivel a kórházakba a sorkatonáktól a tisztékig, az áv-s beosztottaktól a szovjet katonákig és a polgári sebesültekig mindenkit egyformán részesítettek kezelésben.

A kórházak vezetése igyekezett fenntartani a betegek és a dolgozók között a rendet. Ennek érdekében az épületek kapuját fegyveresek nem léphették át, ugyanakkor minden kórházba kerülőtől elvették a fegyvert. A sebesültek nagy része civil ruhában volt, beosztásukat, parancsnokuk nevét nem tudták megállapítani, mivel a kórtérmeiben uralkodó ellenséges hangulat miatt óvakodtak elárulni bármit is magukról, ezért a kórházak sem nyomoztak a betegek hovatarozása ügyében. Komoly erőfeszítéseket tettek a meglazult fegyelem helyreállítására. Zavargások nem fordultak elő, csak kisebb fegyvelemsértések. A jelentések egyértelműen visszatükrözik, hogy a politikai hangulat nem volt kiegyensúlyozott, hiszen a felgyógyult ávosokat polgári ruhába öltöztetve menekítették ki a kórházakból. Felzaklatla a kedélyeket, amikor több kórházból felröppent a hír, hogy ávos kórház (pl. az 1. sz. Honvéd Kórház). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a katonai kórházi jelentések mindvégig az *ellenforradalmi fegyveres csoportokkal* vívott harcokról jelentenek. **(Lásd a V/2. számú forrást!)**

A szovjet katonai sebesülteket a mentőszolgálat a magyar sérültekkel azonos elbánásban részesítette. Bár a kórházakban a sebesültek körében ellenséges hangulat uralkodott, ezért a kórházak dolgozóinak nem volt könnyű feladata a szovjet sebesültek épségének megvédése. Előfordult, hogy szidalmazták, köpködték őket. A szovjetellenes hangulat kiéleződésének elkerülése érdekében a szovjet sebesülteket a szovjet katonai parancsnokság utasítására átszállították a pestújhelyi szovjet katonai kórházba. A fegyveres polgári személyek a sebesültszállító gépkocsikat is megállították és átnézték, ezért a szovjet katonákat kórházi fehéreműben, takaróval és ágyneművel ellátva szállították át az éjszaka leple alatt a pestújhelyi szovjet kórházba. **(Lásd a V/1. számú forrást!)**

A jelentések többsége arról panaszkodik, hogy a felsőbb szervektől semmiféle utasítást, irányítást nem kaptak, így teljesen magukra voltak hagyatva, sodródtak az eseményekkel, ezért öntevékeny intézkedéseket kellett hozniuk. A szakmai munkában hiányosságok nem merültek fel, mivel azt maradéktalanul ellátták, de elvi irányítást a kórházak többsége nem kapott. A katonai kórházak az előljáró szervekkel és a társ katonakórházakkal telefonon és közvetlenül is tartották a kapcsolatot, de kapcsolatban álltak a polgári kórházakkal is, hiszen az együttműködés az első perctől kezdve nagyon jó volt. A kapcsolattartást elősegítette az egészségügyi felderítés, hiszen ez alapján tájékoztak arról, hogy hol van szükség munkájukra, hol kell életet menteni. Ugyanakkor néhány katonai kórházban nagyobb önállóságra törekedtek, és egyesek kísérletet tettek arra, hogy a katonai egészségügyi intézeteket polgári szervezeteknek adják át, pl. a Központi Katonai Kórházat felajánlották hol a XIII. kerületi tanácsnak, hol a Vöröskeresztnek. **(Lásd a V/1. számú forrást!)**

A kórházak és klinikák nem győzték a munkát, ezért szükség volt ideiglenes segélyhelyek, egészségügyi pontok felállítására is. Ilyet létesítettek a Dob utcában, amely a harcok idején mindvégig működött. Sok kerületben iskolák kiürítésével ideiglenes kötözőhelyet létesítettek. A Trefort utcai rendelő vezetője például megvette a szükséges előkészületeket a környéken lévő ápolónőképző intézet szükségkórházzá alakítására, ennek elfoglalása azonban nem történt meg. A Központi Katonai Kórház 1956. október 26-án egy kétszáz ágyas kiegészítő szükségkórházat állított fel a XIII. kerületi Gömb utcában, amely november 11-ig működött. A kórházból kiürítő központot akartak létrehozni a több száz szovjet sebesült számára. Ez azonban nem valósult meg, mivel egy esetleges *provokatív* támadással szemben a szovjet sebesülteket fegyveres erő hiányában nem tudták volna megvédeni, ezért a felfegyverzett őrséggel rendelkező Gábor Aron Tüzérszti Iskolában alakították ki átmeneti kiürítő központot. **(Lásd a IV/15., V/1. számú forrást!)**

A kórházakban és klinikákon a betegfelvételi adminisztráció általában működött, bár voltak kórházak, ahol a harcok alatt nem vezettek nyilvántartást. A nyilvántartások vezetése nem volt pontos, hiszen sok helyen az adminisztráció szünetelt a személyzet távollmaradása miatt. A Margit kórházban például szabályszerű betegfelvételt vagy műtői jegyzőkönyvvezetést nem volt, elsősorban időhiány miatt, a Vas utcai Balassa János kórházban pedig körkörös látást el a sebesülteket, de ezek egy része bemondás alapján történt, amit nem ellenőriztek. Így fordulhatott elő olyan eset, hogy volt olyan beteg, akinél három névre szóló igazolványt találtak. A kórházak nagy részében a sebesültek név szerint nem tartották nyilván, hanem csak a napi sebesült létszámot jegyezték fel. Volt, ahol külön megadták a magyar és szovjet sebesültek, illetve halottak számát. A halálessetekről sem vezettek pontos regisztrációt, a Szabolcs utcai Orvostovábbképző Intézet igazgatóhelyettesének jelentése szerint az egész sebesült-létszám 15%-ára tehető a halottak száma. A beszámoló jelentések többsége az 1956. október 23-tól 1956. november 4-éig, de előfordul, hogy november végéig tartalmazza a sebesültek létszámát. Feltételezzük, hogy az adatok pontosak, bár a számok összeadásánál sok esetben egyszerű számítási hiba miatt az összeadás pontatlan. **(Lásd a IV/13. számú forrást!)**

A katonai egészségügyi szolgálat értékelő jelentésében beszámolt arról, hogy a hadtápfőnök parancsára 1956. október 26-29. között nyilvántartást vezettek a katonai és polgári kórházakban fekvő sebesültekről, és naponta jelentést tettek a hadtápfőnöknek. A katonai kórházak nyilvántartásai alaposabbak, hiszen külön statisztikai részlegük volt, ahol pontos nyilvántartást vezettek, s a felvételi osztályon az érdeklődő hozzátartozóknak felvilágosítást is tudtak adni. 1956. október 31-én a Központi Katonai Kórház, majd a Gyáli úti Honvéd Repülő Kórház elsőként közölte a sajtóban, a Magyar Honvéd hasábjain a sérültek névsorát. **(Lásd a V/4. számú forrást!)**

1956. november 4-éig a kórházak villany- és gázszolgáltatásában nem volt fennakadás, a szovjet csapatok katonai támadása után már akadozott a villanyáram ellátás. A kórházak egy részében saját akkumulátort működtettek, de nem volt olyan kórház, ahol világítás hiányában a sebészek petróleumlámpa vagy gyertya fénye mellett operáltak (Pl. az Üllői úti 1. sz. Sebészeti Klinikán 48 órán keresztül). Az István kórház műtőjében egy időben nyolc műtőasztalon folyt az életmentés, a Baross utcai 2. sz. Sebészeti Klinikán pedig négy asztalon háromszoros váltással négy műtőbrigád dolgozott. Volt, ahol az elektromos központ tűzértségi találatot kapott, ami a villanyszolgáltatást napokra megbénította. A villanyáram-szolgáltatás szünetelése súlyos fűtési zavarokat okozott, mert sok kórházban a kazánok rostélyberendezését árammal működtették. **(Lásd a IV/10., 11. számú forrásokat!)**

A harcok alatt a kórházépületekben óriási károk keletkeztek. Drexler Miklós miniszterhelyettes 1956. végén készített jelentésében, amely az egészségügy helyzetéről és az egészségügy előtt álló feladatokról számolt be, megállapította, hogy a harcok alatt öt klinika és három kórház súlyosabb károkat szenvedett. A VII., VIII. és IX. kerület egészségügyi intézményeinél kisebb rongálódások fordultak elő. A fenti épületeknek becslés szerint értéke meghaladta a hatvanmillió forintot. A 2. sz. Belgyógyászati és Sebészeti Klinikán a betegellátás szinte lehetetlenné vált, mivel a klinika kertjében két szovjet harcokcsi tüzelőállásba vonult, és onnan lötte a környező házakat. Az Üllői úti 1. számú Sebészeti Klinika épülete a harcok első felében és a november 4-én kezdődő szovjet támadás során megrongálódott, hét ágyúölvés és három aknataálat következtében ablakainak 99%-a összetörtött, ezért a sebesülteket le kellett vinni a légópincébe, ahol külön műtőt szereltek fel. Ezután egy hosszú, földalatti folyosón szállították át a Balassa utcai Nyírő-féle Idegkliniká pincéjébe a sérülteket. Több kórház környékén tűzharc bontakozott ki, előfordult, hogy a kórház udvarába akna csapódott, például a Rókus kórházba, ahol a kár, becslések szerint, mintegy hétszáz ezer forint volt. A Trefort utcai rendelő épülete a harcok alatt a legnagyobb veszélyeknek volt kitéve, ezért az intézet vezetője megállapodást kötött a szovjet csapatok parancsnokával és a felkelőkkel is, hogy ne harcoljanak a Trefort utca területén. Az egyezményt mindkét részről pontosan betartották. **(Lásd a IV/10., 11., 15., 17. számú forrásokat!)**

Óriási volt a kórházakat ért üvegkár, pl. a Koltói Anna Baleseti Kórház épülete egyik oldalának valamennyi ablaka, mintegy 2700 m² felületen összetört egyetlen aknataálat következtében, de ugyanez mondható el a Kun utcai égési sérültek kórházáról is, ahol szintén egy közeli aknataálat húsz ezer forint értékű ablaktörést okozott. De kivételes esetek is előfordultak, mint például a Szövetség utcai kórházban, ahol a Rákóczi útról két tankbelövés átlötte a kórház kb. 70 cm-es kőfalát, és elvitte a kórtéremben fekvő beteg fejét. A kórház több belövést kapott a Keleti pályaudvar felől, légi aknát a Gellérthegyről, ami a kórház udvarán robbant fel. Az ilyen és ehhez hasonló esetek következtében nemcsak az épületek károsodtak, de a kórház betegetei közül többen életüket veszítették.

A szétlőtt kórtérme és az összetört ablakok mellett tovább folyt a mentés, a gyógyítás. A kórházigazgatók utasítására azonnal hozzákezdtek a kórházakban dolgozó mesteremberek az épületek kijávitásához, így beüvegezték az ablakokat, helyreállították a légó vezetékét. Az épületkárok mellett a kórházak többségében megsemmisült a berendezések és a felszerelések nagy része, ugyanakkor hiányok mutatkoztak ágyneműkből, takarókból, fehér köpenyekből. **(Lásd a IV/7., 9., 13. számú forrásokat!)**

A harcok alatt sok kórházban szükségessé vált a betegek óvóhelyre menekítése, bár nem minden kórház rendelkezett óvóhellyel, ennek hiányában a sebészek állandó életveszélynek voltak kitéve. A kórházak egybehangzó jelentései alapján kiderült, hogy a kórházak légó védelme teljes csődöt mondott. Több kórház rendelkezett ugyan légófelszereléssel, ez azonban sok esetben csak egy telefonkészülék állt. A pincéket mindenütt rendbe hozták, és ültőhelyekkel szerelték fel, hogy a kórházi betegek és a személyzet számára megfelelő tartózkodási helyet biztosítsanak. Minden kórház - szükség esetén - a pincébe menekítette a személyzetet és a betegeket, bár ezek a helyiségek egészségtelenek voltak, így nagyban nehezítették a betegellátást és a gyógykezelést. A Bakáts téri kórházban például előfordult, hogy az óvóhelyen csak a csecsemőknek jutott hely. **(Lásd a IV/8., 12., 16., V/2. számú forrásokat!)**

A szovjet katonai hatóságok a kórházakban rendszeres ellenőrzéseket tartottak, elrejtett fegyverek után kutattak. Ezek többsége azonban eredménytelen volt, bár a kórházak vezetésére nagy feladatot rótt a fegyveresek távol tartása, és az, hogy ne csempésszenek be fegyvereket. A Bakáts téri kórházban kezelt sebesülteknek például a portán le kellett adniuk fegyvereiket, ez az intézkedés egyaránt vonatkozott a magyar és a szovjet katonákra, valamint a felkelőkre. Előfordult, hogy a kórházak területére fegyvereket dobáltak, ezeket átadták a rendőrfelügyelőségeknek. A katonai kórházakba érkező sebesültektől a fegyvereket azonnal elvették, és páncélszekrényben gyűjtötték össze. A kórházak szervezetszerű fegyvereiket mindaddig megőrizhették, amíg a szovjet parancsnokság el nem szállította azokat. Az intézkedések következtében a kórházak területén fegyveres erő sohasem tartózkodott. Előfordult, hogy a fegyverek és lőszerke egy részét elrejtették az egészségügyi anyagok közé, és csak a fegyvertárakban maradt puskákat, pisztolyokat és lőszerkeket tudták a szovjet egységek elszállítani. A speciális

helyzetben lévő Rabkórházban a tüntető tömeg fegyverek után kutatva feltörte a fegyverraktárt, és az abban talált valamennyi fegyvert elvitte. **(Lásd a IV/6., 8., számú forrásokat!)**

A jelentések beszámolnak a mentésben kiemelkedő munkát végzők megjutalmazásáról is. Név szerint felsorolták az 1956. október 23-át követő harcok legjobbjaikat, különösen azokat dicsérték meg, akik az irányításban, a sebesültek gondos és szakzerű orvosi ellátásában magas színvonalú munkát végeztek. A kiemelkedő munkát végzők között voltak olyan orvosok is, különösen sebészek, akik a koreai háborúban szereztek sebészi gyakorlatot. A kormány a főváros egészségügyi dolgozóit 10 millió forint rendkívüli jutalomban részesítette. Ebből a keretből fedezték a honvédség és a MÁV egészségügyi dolgozóinak jutalmazását is. **(Lásd a V/1. számú forrást!)**

Az összesítő jelentésekből kitűnik, hogy a kórházak a harcok ideje alatt élelemben nem szenvedtek hiányt, sőt az ellátásban sem volt fennakadás, mivel rendszeresen érkeztek élelmiszerek: először a főváros különböző kerületeiből, majd a megyéktől. A vidéki lakosság parasztfelméreteken, teherautókon, zsákokban, batykuban jelentékeny mennyiségű élelmiszert szállított a fővárosba, egészen a kórházak kapujáig. Előfordult, hogy a szállítmányokat raktár hiányában nem tudták átvenni, ezért gazdáik otthagyták a kórházak kapui előtt. A harcok utolsó időszakában a szállítást nehezítette, hogy az utcákon az emberek megrohanták és megdézsmálták a kocsikat. Az adományok ingyenesek voltak, de a Szövetség utcai kórházban előfordult az a kivételes eset, hogy utólag több község benyújtotta a számlát az adományokért, amit a kórház ki is fizetett. **(Lásd a IV/10., 14. számú forrásokat!)**

A kórházak ellátása eltérő volt. Egyesek saját konyhával rendelkeztek, mivel raktáraikban több hónapra elegendő élelmiszert tudtak tárolni, különösen tartós élelmiszerekből, pl. krumpliból, lisztből, cukorból, babból. Némi ellátási zavar mutatkozott a saját konyha nélküli kórházakban, itt többnyire a lakosság önkéntes és ingyenes adományaira voltak utalva. Kivételet csak a Szövetség utcai kórház jelentett, ahol egy régebbi intézkedés következtében megszüntették a kórház konyháját, így saját tartalékkészlettel egyáltalán nem rendelkezett. A kenyérelőállítást a környékbeli pékek szervezték meg, de volt kórház, ahol saját kenyérsütésre rendezkedtek be. A vágóhídról a gépkocsik a harcok alatt is sértetlenül szállították a hidakon át a húst. Volt, ahol benzines hordókból készítettek kályhákat, főzőüstöket szereztek be, és abban főztek.

A forrásokban érdekes és tanulságos eseteket olvashatunk az élelemlátással kapcsolatban. A Péterfy Sándor utcai kórházba és az 1. sz. Sebészeti Klinikára a harcok alatt a felkelők nagy mennyiségben szállítottak élelmet saját sebesülteik és a kórház részére, ugyanakkor a Péterfy Sándor utcai kórházban időnként megjelentek a felkelők, és a készletet elvitték harcoló csoportjaik számára. A Margit kórházban olyan nagy mennyiségű élelmiszert halmoztak fel, hogy burgonyát és krumpliféltetés nélkül osztogattak a kórházkörnyéki óbudai lakosságnak. A MÁV kórház különleges helyzetben volt, mivel a MÁV Igazgatóság vidékről zavartalanul biztosította az élelmiszerek felszállítását, ezen kívül az Utasellátó Vállalat is minden készletével a kórház rendelkezésére állt. A Trefort utcai rendelőintézetben az egészségügyi személyzet felduzzadása miatt a személyzet és a sebesültek élelmiszereit eleinte nehézségekbe ütközött, elsősorban a konyha kis mérete miatt. Az intézet igazgatója úgy próbált segíteni a helyzetben, hogy a jobb ellátás érdekében felvette a kapcsolatot az állami élelmiszer kereskedelmi vállalattal, a KÖZÉRT vezetőjével, aki raktári készleteiből biztosította a szükséges élelmiszert úgy, hogy a későbbiekben nem volt ellátási probléma. Az együttműködés eredményességét jelezte, hogy az élelmiszer készlet többnyire felduzzadt, hogy még a környék polgári lakossága részére is ingyen tudtak osztogatni a felesleget, elsősorban tejet és burgonyát. Egyedi eset volt, hogy a Rabkórház épületén belül saját sertéshizlalda volt, ami elegendő hússal látta el a kórházat. **(Lásd a IV/3., 5., 6., 10., 15. számú forrásokat!)**

Kötszer- és egészségügyi anyagokból a szükséges mennyiség a kórházak rendelkezésére állt, hiszen többségük nagy mennyiségű tartalékkészlettel rendelkezett. Kivételet képezett a Szövetség utcai kórház, mivel itt az egészségügyi felszerelések (kötszer, gyógyszer) mennyiségét olyan alacsonyan szabták meg, hogy az csak néhány békehetre volt elegendő. Két nappal a harcok megkezdése után már vöröskeresztes zászló védelme alatt kellett a kórház gazdasági vezetőjének és néhány önkéntes vállalkozónak a Rókus kórházból gyógyszert és kötszert szállítani. A fogyó készleteket állandóan feltöltötték az egészségügyi- és a honvédségi anyagraktárakból, de a Lehel utcai rendőrlaktányából is szállítottak kötszert az önkéntesek a Péterfy Sándor utcai kórházba. A Margit kórház összesítő jelentése szerint ekkor fedezték fel a pilisi hegyekben az AVH tulajdonát képező egészségügyi anyagraktár készletét, amit a kórház rendelkezésére bocsátottak. A Koltói Anna Baleseti Kórház környékének lakossága pedig úgy próbált segíteni, hogy az otthon tárolt orvosságait összeszedte és bevitte a kórházba. Voltak kórházak, amelyek saját gyógyszertárral rendelkeztek, mint pl. a MÁV kórház. Hiány csak az operációhoz szükséges kábítószerekből és oxigénpalackokból mutatkozott. Az Országos Mentőszolgálatnál nagy mennyiségű kötszert tároltak, ezeket a harcok alatt a mentők szállították a külföldről érkező egészségügyi anyagokkal együtt a kórházakhoz. Október végén már megérkeztek az első külföldi szállítmányok is, elsősorban Ausztriából, Lengyelországból, Svájcban és a Nemzetközi Vöröskeresztől. A mentők, mint központi elosztók működtek a kórházak felé. Gyógyszert a hadsereg adott nagyobb mennyiségben. **(Lásd a IV/1., 3., 5., 7., 14. számú forrásokat!)**

A harcok alatt a gyógyszer és egyéb egészségügyi eszközök elherdálásának megakadályozása érdekében a nemzetőrség tagjaiból egészségügyi járőrszolgálatot szerveztek. Tagjaik fontos feladatokat láttak el, hiszen keményen felléptek a gyógyszer tolvajok és üzérkedők ellen. A gyógyszerek biztonságba helyezése, az ellopott gyógyszerek visszaszerzése emberek életét mentette meg, ezért szükség volt munkájukra, s arra is, hogy a lakosság segítséget nyújtson ezek felderítésében. **(Lásd a V/2. számú forrást!)**

Vérellátásban a harcok alatt nem volt fennakadás, bár a folyamatos transfúziók szükségessé tették a vér utánpótlását, hiszen a sérültek nagy része súlyos vagy kivértett állapotban került a kórházba. A készletek egy idő után kifogytak, ekkor a Karolina úti véradó központból rendszeresen szállítottak vért, de sok kórház maga is rendelkezett friss vérral és vérplazma készítményekkel, de a kórházi készletek kiegészültek a harcok alatt jelentkező önkéntes véradókkal és a külföldi vöröskeresztes küldeményekkel is. A kórházak a honvédségtől is kaptak vért. Előfordult, hogy más kórházakból pótlótlak a hiányzó vérmennyiséget, pl. a Koltói Anna Baleseti Kórház vért kapott a Péterfy Sándor utcai kórházról, a Bajcsy-Zsilinszky kórház pedig felesleges vérkészletét felajánlotta más kórházak számára. De a következő humoros eset is előfordult, pl. amikor az Üllői úti 1. sz. Sebészeti Klinika számára az egyik faluból küldöttség vitte a klinikára egy ötliteres uborkás üvegben a falu lakóinak egybeöntött véradományát, amely természetesen használhatatlan volt. **(Lásd a IV/7., 9., 13. számú forrásokat!)**

A hazai adományokon és élelmiszere szállítmányokon kívül a Magyar és a Nemzetközi Vöröskereszt is kivette részét a segítségnyújtásban. A Vöröskereszt felhívására több százan jelentkeztek egészségügyi munkára és önkéntes véradásra a kórházakban és a véradó állomásokon. A Vöröskereszt, fővárosi raktáraiból, a legnagyobb tűzharc idején is ellátta a kórházakat kötszerekkel, ágyakkal, ágyneművel, élelemmel. A központi egészségügyi honvéd anyagraktár is nagymennyiségű egészségügyi anyagot küldött a polgári kórházaknak, mint ideiglenes segélyhelyeknek, a katonai és táborig kórházaknak, valamint a szovjet csapatoknak. Ezt elsősorban azért tudták megtenni, mert a kórházparancsnokság minden anyagpocsékolást meggátolt és szigorú normagazdálkodást vezetett be.

A Nemzetközi Vöröskereszt a magyar lakosság segítségére indított akciója keretében működésbe lépett a Bécs-Budapest légihíd . Rendszeres külföldi segélyszállítmányok érkeztek Európa legkülönbözőbb országaiból. A rakományok tartalma egészségügyi felszerelés, ruha, továbbá élelmiszer volt. A pénzádományok értéke több millió forintba rúgott. Lengyelországból ablaküveget és épületfát is szállítottak a kórházépületekben keletkezett károk mielőbbi helyreállítására, Dániából táborig kórházát küldték és szerelték fel, Hollandiából orvos csoport érkezett, a svájci légitársaság pedig díjmentesen repülőgépeket bocsátott a Nemzetközi Vöröskereszt rendelkezésére a szállítmányok Budapest felé való lebonyolítására. A Német Vöröskeresztet 1956. október 28-án gépkocsioszlop hozta a bonni kormány mozgó táborig kórházát Budapestre, amelyet Óbudán a San Marco utcai volt Irgalomháza kórházába telepítettek. A német szárazgyas kórház sebesülteisétszáma 65 fő volt a harcok alatt. Sátrakat, mentőkocsikat és egészségügyi alkalmazottakat is küldtek Németországból. A külföldről érkezett gyógyszereket folyamatosan átadták a kórházaknak, szociális intézményeknek. Az élelmiszerek szétosztását is a Magyar Vöröskereszt végezte. Elsősorban a különleges élelmiszercikkeket osztották szét, amelyek között szerepelt édesség, csokoládé és citrom, valamint déligyümölcs.

Az *Igazság* című lap 1956. november 2-ai számában arról tudósított, hogy a vöröskeresztes adományok elosztása helytelen módon történik. Sokan jutnak illetéktelenül adományokhoz, sok komolyan rászoruló viszont semmit sem kapott. Erről fejtette ki véleményét a Magyar *Honvéd* című lap is a „Forradalom vámszedői” című cikkében. A megjelent cikk után a Magyar Vöröskereszt megette a szükséges ellenléptéseket a fosztogató, erőszakoskodó tolvajbandák és bűnözők ellen. Ugyanakkor 1956. november 3-án dr. Zsebők Zoltán professzort, egyetemi magántanárt Nagy Imre miniszterelnök a Magyar Vöröskereszt kormánybiztosává nevezte ki azzal a feladattal, hogy a külföldi és hazai segélyszállítmányok elosztásánál tevékenykedjen.

Az Egészségügyi Minisztérium jelentésében elismerte, hogy a Magyar Vöröskereszt sok segítséget adott, ám nem tudta betölteni feladatát, ezért szakmai összekötőnek a Vöröskereszt központjába küldték a minisztérium négy osztályvezetőjét, majd Simonovits István miniszterhelyettest bízták meg a Vöröskereszt és az Egészségügyi Minisztérium összekötői feladataival. Az idő előre haladtával a Vöröskereszt egyre szervezettebbé vált, és teljesítette a rá háruló feladatokat. **(Lásd a IV/6., 11., 12., 14., 15., 17., V/3., 4., 6., 7. számú forrásokat!)**

A civil és katonai kórházak jelentésükben levonták az adott helyzetből a számukra legfontosabb tanulságokat. A Szövetség utcai Kórház-Rendelőintézet 1957. január 21-én keltezett jelentésében megállapítja: „a kórházaknak állandóan fel kell készülnie a hirtelen jövő igénybevételre. Ezt békés körülmények között is megköveteli elemi csapás, közlekedési nehézség stb. Szükséges, hogy a kórház több hétre legyen ellátva gyógyszer-, kötszer-, élelmiszeri anyagokkal. Mérhetetlen hátrány, ha az élelmiszer más helyről kell szállítani [...] Nagyon fontos a kórházi személyzet nevelése olyan irányban, hogy szükség esetén mindenkinek mindent el kell végezni. [...] számolni kell azzal is, hogy szükség esetén a kórház ellátását nem lehet csak a fekvőágyakra korlátozni, hanem gondoskodni kell a személyzet, a hirtelen jövő sebesültek és járó betegek felerősítéséről. [...] Általában meg kell tenni mindent arra, hogy szükség esetén a kórház önállóan tudja ellátni magát”, vagyis a fent leírtakat katonai, egészségügyi és kórházpolitikai szempontból minden kórházra érvényeseknek kell lenniük.

A katonai kórházak is levonták saját tapasztalataikat az 1956. október-novemberi események kapcsán. Így például a jövőre nézve, fontosnak tartották a légóhelyiségek, bombabiztos műtők építését, elsőrendű feladatává vált a megfelelő szállítóeszközök és tartalék felszerelések biztosítása, üres kórházi ágyak

kialakítása. Leszögezték, hogy a centralizáció a kórházak esetében nem vált be. A parancsnokoknak nagyobb önállóságot kell biztosítani, a kórházakat már békeidőben is el kell látni hírközlő eszközökkel, áramfejlesztőkkel. Szoros kapcsolatra van szükség a katonai és polgári egészségügyi szolgálat között, bár az együttműködés a harcok alatt kiválóan működött. **(Lásd a IV/13. számú forrást!)**

A forrásközlés ötödik fejezete a budapesti katonai kórházakon kívül három vidéki katonai kórház jelentését is tartalmazza: a győri 8. sz. Honvéd Kórház, a kecskeméti 9. sz. Honvéd Kórház és a törökbálinti Honvéd Tüdőgyógyintézet. Megállapíthatjuk, hogy mindhárom vidéki katonai kórház jelentése tartalmában nagyon hasonlít a budapesti katonai kórházak jelentéséhez, mivel a forradalom napjaiban a vidéki városok kórházai is hasonló problémákkal találták szembe magukat. Kedvezőbb helyzetben voltak, hiszen „kórházunk felkészült az esetleges sebesültek ellátására”. Érdekesnek tűnik és talán említésre méltó a győri katonai kórház esete, amely a Mosonmagyaróvárról kapott értesítés alapján azonnal az ottani kórház segítségére sietett, mivel az nem tudta ellátni a sebesülteket, így a győri mentők folyamatosan átszállították a mosonmagyaróvári sebesülteket a győri megyei kórházba. Ugyanakkor a győri kórház aktívan kivette részét a Nemzetközi Vöröskereszt gyógyszer küldeményeinek Budapestre való szállításának megszervezéséből is. A jelentés szerint a győri *zavargások* következtében hat halottat temettek. **(Lásd a V/6., 7., 9. számú forrásokat!)**

A kecskeméti katonai kórház jelentése abból a szempontból érdekes, hogy a kórházat ért anyagi veszteségeket tételesen felsorolja. A kórház sebesültszállító kocsiját felfegyverzett egének sebesültszállítás közben erőszakkal elvették, és e közben a kocsiról eltűntek az anyagok, bár a sebesültszállító kocsit sérült állapotban, de megtalálták. A következő tárgyak hiányoztak például: csavarhúzó, villáskulcs, lyukasztó, csákány, borotva, körömmolló, jégzacskó, hőmérő, mütösapka, hálóing, bőrpapucs, tollpárna, fahordágy, kémcső. A jelentés kitért a szovjet parancsnokság utasítására átadandó fegyver- és lőszeranyagra is. At kellett adniuk a pisztolyokat, puskákat, töltényeket, 220 darab nyeles kézigránátot, 20 092 darab céllövő töltényt, 10 681 szobalőszert, 6288 darab töltényhüvelyt. **(Lásd a V/9. számú forrást!)**

* * *

A közölt források Budapest főváros polgári és katonai kórházainak az 1956-os forradalomban betöltött érdekes fejezetéről adnak számot, hiszen a jelentések nemcsak bemutatták, hanem elemezték és értékelték a fővárosi kórházak és klinikák szerepét az 1956-os forradalomban, érintették annak szinte minden mozzanatát, és ha burkoltan is, de véleményt formáltak az akkori politikai helyzetről, benne a magyar egészségügyről. Az események megítélésében mégis sok a tisztázatlan kérdés, a vitatott probléma, ezért további gondos és alapos elemző munkára van szükség ahhoz, hogy a vélemények közelítsenek egymáshoz. Célunk az volt, hogy a közölt dokumentumokkal felhívjuk a figyelmet a forradalom méltatlanul háttérbe szorított egészségügyi vonatkozásaira. Ugyanakkor reméljük, hogy a hazai levéltárakban megbúvó, szétszórta anyag szisztematikus feltárásával, valamint az irattárak anyagának felkutatásával bővíteni tudjuk azon források körét, amelyeknek feltárása a jövő feladata lesz.

A közölt dokumentumokat sorszámmal és szerkesztett címmel láttuk el. Az összetartozó forrásokat * jellel különítettük el, jelezve szoros kapcsolatukat egymással. A korabeli helyesírási, nyelvhelyességi, egyeztetési és gépelési hibákat, elírásokat a mai magyar nyelvtan és központozás szabályai szerint javítottuk. Az értelmetlen mondatokra, értelemzavaró hibákra [!] jelzéssel hívtuk fel a figyelmet. A gyakran előforduló, ismert rövidítéseket (d. u., alezr., eü., örgy.) változtatlanul meghagytuk a szövegben, a kevésbé ismert, katonai rövidítéseket első előfordulásukkor kapcsos zárójelben oldottuk fel. Az iratokat csonkítás nélkül, teljes terjedelmükben közöljük, csak indokolt esetben, ha egyáltalán nem a tárgyra vonatkozott a szövegrész, hagytunk el mondatokat. A kimaradt részt [...] -val jelöltük.

Források

I. Babics Antal egészségügyi miniszter intézkedései

- [1. Babits Antal értesítése a minisztérium feladatairól](#) ^[2]
- [2. Babits Antal tájékoztatója és rendelete az egészségügy előtt álló feladatokról](#) ^[3]

II. Közegészségügyi és járványügyi helyzet a forradalom alatt

- [1. Az Egészségügyi Minisztérium kérése a fővárosi lakossághoz](#) ^[4]
- [2. Tájékoztató a főváros közegészségügyi helyzetéről](#) ^[5]

III. Jelentések, kimutatások a sérültekről és a halottakról

- [1. Kimutatás a budapesti kórházakba felvett sérültekről](#) ^[6]
- [2. Jelentés az 1956. október 23. és november 21. közötti budapesti elhalálozásokról](#) ^[7]
- [3. Kimutatás 1956. október hó 23-a és november hó 10. között a sebesültek számáról](#) ^[8]
- [4. Kimutatás a budapesti katonai sérültekről és elhaltakról](#) ^[9]
- [5. Sebesült szovjet katonák kórházi elhelyezése](#) ^[10]
- [6. Kimutatás sebesültekről és halottakról 1956. október 23-tól november 21-ig](#) ^[11]
- [7. Kimutatás az ellátott sebesültekről és elhunytakról](#) ^[12]
- [8. Jelentés a naponkénti sebesült létszámról](#) ^[13]
- [9. Jelentés a Bakáts téri és a Szövetség utcai kórházban fekvő betegekről](#) ^[14]

IV. A polgári kórházak összesítő jelentései

- [1. Margit kórház](#) ^[15]
- [2. A Rókus és a Vas utcai kórház](#) ^[16]
- [3. MÁV kórház](#) ^[17]
- [4. Fehér Kereszt kórház](#) ^[18]
- [5. Péterfy Sándor utcai kórház](#) ^[19]
- [6. Rabkórház](#) ^[20]
- [7. Koltói Anna Baleseti kórház](#) ^[21]

[8. Bakáts téri kórház](#) ^[22]

[9. Kun utcai égési sebesülési kórház](#) ^[23]

[10. Az 1. sz. Sebészeti Klinika és a Szent István kórház](#) ^[24]

[11. 2. sz. Sebészeti Klinika](#) ^[25]

[12. Amerikai úti Idegsebészeti Klinika](#) ^[26]

[13. Orvostovábbképző Intézet](#) ^[27]

[14. Szövetség utcai Kórház-Rendelőintézet](#) ^[28]

[15. Trefort utcai SZTK rendelő](#) ^[29]

[16. Országos Mentőszolgálat](#) ^[30]

[17. Drexler Miklós miniszterhelyettes jelentése az egészségügyi helyzetről és az egészségügy előtt álló feladatokról](#) ^[31]

V. A katonai kórházak összesítő jelentései

[1. Központi Katonai Kórház](#) ^[32]

[2. 1. sz. Honvéd Kórház](#) ^[33]

[3. Katonai Repülő Kórház](#) ^[34]

[4. Az Egészségügyi Szolgálat értékelő jelentése](#) ^[35]

[5. Központi Egészségügyi Anyagraktár](#) ^[36]

[6. 8. sz. Honvéd Kórház, Győr](#) ^[37]

[7. 9. sz. Honvéd Kórház, Kecskemét](#) ^[38]

[8. Honvéd Tüdőgyógyintézet, Törökbalint](#) ^[39]

Címkék:

[1956](#) ^[40]

[Egészségügyi Minisztérium](#) ^[41]

[egészségügy](#) ^[42]

[Népjelölti Minisztérium](#) ^[43]

[Nagy Imre](#) ^[44]

[belügyminisztérium](#) ^[45]

[világháború](#) ^[46]

[honvéd vezérkar \(vkf.\)](#) ^[47]

[közegészségügy](#) ^[48]

[halál](#) ^[49]

[Magyar Vöröskereszt](#) ^[50]

Kiadás: 12. évfolyam (2012) 5. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/tulzas_lenne_az_1956_oktobernovemberi_esemenyeket_haborus_cselekményeknek_nyilvanitani.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/tulzas_lenne_az_1956_oktobernovemberi_esemenyeket_haborus_cselekményeknek_nyilvanitani.html

[2] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D7

[3] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D8

[4] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D9

[5] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D10

[6] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D11

[7] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D12

[8] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D13

[9] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D14

[10] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D15

[11] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D16

[12] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D21

[13] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D17

[14] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D18

[15] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D19

[16] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D20

[17] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D22

[18] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D23

[19] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D24

[20] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D25

[21] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D26

[22] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D27

[23] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D28

[24] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D29

[25] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D30

[26] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D31

[27] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D32

[28] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D33

[29] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D34

[30] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D35

[31] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D36

[32] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D37

[33] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D38

[34] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D39

[35] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D40

[36] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D41

[37] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D42

[38] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D43

[39] https://www.archivnet.hu/letoltes.php%3Fid_id%3D44

[40] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1956>

[41] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egeszseguyi-miniszterium>

[42] <https://www.archivnet.hu/cimkek/egeszseguy>

[43] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nejjelolti-miniszterium>

[44] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nagy-imre>

[45] <https://www.archivnet.hu/cimkek/belugyminiszterium>

[46] <https://www.archivnet.hu/cimkek/vilaghaboru>

[47] <https://www.archivnet.hu/cimkek/honved-vezerkar-vkf>

[48] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kozegeszseguy>

[49] <https://www.archivnet.hu/cimkek/halal>

[50] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-voroskereszt>